

УДК 334.758.4

*А. І. Кушнір, аспірантка кафедри політекономії
обліково-економічних факультетів
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ОСОБЛИВОСТІ ТА МОТИВИ СТВОРЕННЯ ХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто особливості створення холдинг компаній в Україні, з'ясовано правове становище у якому відбувається утворення холдингів, наведено нові мотиви створення цих угруповань з урахуванням інтеграційних і глобалізаційних процесів у світовій економіці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: холдинг компанія, акціонерне товариство, корпоратизація, мотиви, особливості, переваги.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены особенности создания холдинг компаний в Украине, выяснено правовое положение в котором происходит образование холдингов, приведены новые мотивы создания этих группировок с учетом интеграционных и глобализационных процессов в мировой экономике

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: холдинг компания, акционерное общество, корпоратизация, мотивы, особенности, преимущества.

ANNOTATION. In the article features of a holding company in Ukraine, specifies the legal situation in which the formation of holding companies given new motivation to create these groups, taking into account integration and globalization processes in the global economy.

KEY WORDS: holding company, corporation, corporatization, motives, features and advantages.

Постановка проблеми. Становлення ринкових відносин і вплив глобалізації на вітчизняну економіку в Україні супроводжується процесами виникнення сучасних утворень корпоративного типу — холдингових компаній, промислово-фінансових груп та інших об'єднань підприємств. Однією з поширених структур, характерних для розвиненої ринкової економіки, є така форма організації, як холдинг (холдингова система).

Функціонування холдингових систем має ряд переваг перед іншими формами господарювання. Поряд з цим існують певні

особливості як у процесі їх створення, так і в самому функціонуванні, що породжує проблеми й труднощі, які не є характерними для окремих компаній. В Україні холдингові компанії є однією з форм вирішення суперечності сучасного великого бізнесу між необхідністю розширення кількості його учасників і збереження рівня узгодженості дій різноманітних юридичних осіб відповідно до загальної стратегії кожного учасника такої структури. Сьогодні в нашій країні лише здійснюється становлення та розвиток такої форми бізнесу, як холдинги, тому ця тема є досить актуальною.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Питаннями становлення, розвитку та функціонування державних холдингових компаній займаються закордонні та вітчизняні вчені, серед них С. Авдашева, Ю. Вінслав, О. Білецький, М. Голубєв, В. Дементьєв, Н. Дехтяр, І. Зятковський, О. Пасхавер, Н. Пігуль, О. Сафронова, М. Тополь, Г. Уманців, А. Храброва, І. Шиткіна, М. Шомін та ін. У їх працях достатньо чітко висвітлені основні питання реалізації базових переваг і недоліків функціонування державних холдингових компаній, законодавчих обмежень, які стримують розвиток цих компаній, бар'єрів стратегічної гнучкості підприємств й ін. Але поряд з цим проблематика даного питання безсумнівна та досі актуальна.

Мета статті. Теоретичне висвітлення особливостей створення холдинг компаній як сучасної форми бізнесу в Україні, обґрунтування аспектів діяльності цих інтегрованих корпоративних структур, розкриття їх особливостей.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі основні завдання:

- розглянути суть поняття холдингової компанії, її основні ознаки;
- з'ясувати правове становище холдингових компаній за законодавством України;
- визначити особливості створення холдингових компаній в Україні на сучасному етапі ринкових відносин;
- узагальнити мотиви створення холдингових компаній в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення різних поглядів на суть поняття холдингової компанії дозволяє розглянути холдинг у широкому та вузькому сенсі. У вузькому сенсі «холдингова компанія» — це акціонерна компанія, яка

організує фінансовий центр у вигляді головної (материнської) компанії з метою придбання контрольних пакетів акцій інших підприємств і встановлює контроль над ними шляхом створення вертикалі влади та єдиного стратегічного планування. У широкому значенні «холдингова компанія» — це інтегрована корпоративна структура (єдність, цілісність материнської компанії і дочірніх підприємств) з принципом постійного зростання, яка приречена до постійних змін в умовах глобалізації та відрізняється від інших корпоративних структур наявністю єдиного корпоративного центру фінансово-консультаційного напрямку [10].

До основних ознак холдингової компанії можна віднести:

- наявність головної, стосовно дочірніх, компанії, яка здійснює над ними контроль у межах, визначених законодавством;
- холдингова компанія стоїть на чолі групи компаній;
- холдингова компанія здатна впливати на рішення, які приймаються дочірньою компанією;
- між холдинговою компанією і дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю;
- у випадках, прямо передбачених законом, холдингова компанія несе відповідальність за збитки, спричинені дочірньому підприємству [6; 10].

Відповідно до Закону України «Про холдингові компанії в Україні», холдингова компанія — це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [1].

У той же час, під холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) розуміють пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства; а саме корпоративне підприємство являє собою господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія [1].

Економічна база для заснування холдингових компаній в Україні почала створюватися у процесі акціонування і приватизації великих державних підприємств і об'єднань. Законода-

вчим підґрунтям процесів створення холдингових компаній став Указ Президента України «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» від 19.05.1994 р. [2].

Закон передбачає спеціальний порядок реєстрації холдингових компаній, що має встановлюватися Кабінетом Міністрів України відповідно до Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців». Спеціально уповноважений орган з питань державної реєстрації забезпечує ведення Державного реєстру холдингових компаній України як складової Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців [5].

Рішення про утворення холдингової компанії (відповідно до ст. 4 Закону) приймається власниками холдингових корпоративних пакетів акцій та оформлення відповідним договором.

Відповідно до Указу Президента України «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації» основними способами створення холдингових компаній є:

- передавання контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств холдинговій компанії;

- поглинання одного господарського суб'єкта іншим шляхом придбання контрольного пакету акцій [2].

При цьому холдингові компанії можуть створюватися шляхом:

- по-перше — заснування холдингу на базі існуючого підприємства чи існуючого підрозділу. Має досить суттєві переваги перед двома іншими, оскільки у даному випадку немає обмежень на розміри контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств, що передаються у статутний фонд холдингової компанії. При цьому роль останньої буде виконувати одне із підприємств, які складають холдингову групу;

- по-друге — формування холдингової компанії на базі колишньої чи існуючої управлінської структури. При другому варіанті в холдинг перетворюється орган управління (або «постміністерська структура», що виникла на його місці — концерн, корпорація і т. д.), а підлеглі йому господарські суб'єкти стають дочірніми підприємствами. Холдингові компанії, створені на базі управління, об'єднують, як правило, підприємства однієї галузі, які виробляють подібну продукцію, а тому менш стійкі чи менш

ефективні, до того ж представляють небезпеку з точки зору монополізації ринків;

по-третє — створення холдингової компанії як нового господарського суб'єкта. Цей варіант має свої особливості: 1) у холдингову компанію об'єднуються підприємства різних галузей; 2) вона виникає як новостворений суб'єкт, статутний фонд якою формується виключно за рахунок акцій дочірніх підприємств [3; 5].

Відповідно до ст. 3 Закону, холдингової компанії можуть створюватися двома шляхами:

— у процесі корпоратизації та приватизації відповідними органами (органом, уповноваженим управляти державним майном, або органом приватизації) самостійно або разом з іншими засновниками шляхом об'єднання у статутному фонді холдингових корпоративних пакетів акцій;

— іншими суб'єктами (в Законі не зазначається, якими саме) на договірних засадах.

У випадках, передбачених законодавством, холдингові компанії утворюються за умови попереднього отримання дозволу відповідного органу Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України на концентрацію, узгоджені дії суб'єктів господарювання. Проекти установчих документів холдингових компаній, які утворюються за умови отримання зазначеного дозволу, підлягають погодженню з відповідним органом Антимонопольного комітету України.

Причини створення холдингових компаній можуть бути найрізноманітнішими. Одні прагнуть певною мірою пом'якшити наслідки кризи, інші шукають шляхи формування гнучкої ринкової системи управління підприємствами, а треті намагаються під новими вивісками зберегти існуючі об'єднання, що вперто борються за своє збереження [6].

До основних передумов створення холдинг компаній в Україні можна віднести такі:

— наявність значної кількості підприємств, що мають багаточисельні зв'язки за «технологічними ланцюгами»;

— потреба у злитті промислового і фінансового капіталу;

— розвиток галузей промисловості, в котрих об'єктивно є необхідність у достатньо жорсткому і постійному галузевому управлінні;

— нездатність підприємств власними силами організувати процес постачання виробництва і збуту продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

— дефіцит інвестиційних ресурсів підприємств в умовах несприятливого інвестиційного клімату в Україні;

— структурна криза.

Треба наголосити на тому, що холдингові компанії створюються переважно в межах великого і середнього бізнесу, що зумовлено тим, що холдингові компанії, як правило, акумулюють великий капітал, а тому основні переваги створення холдингових і дочірніх компаній пов'язані з ефектом масштабу виробництва [4].

Як, правило, найвагомішими мотивами створення холдингових компаній у країнах з розвинутою економікою є такі:

Створення холдингової групи дозволяє консолідувати значні кошти, а отже, полегшити проведення деяких бізнесових процесів фірми (наприклад рекламної компанії).

Консолідація діяльності групи підприємств з метою зменшення податкових платежів, що досягається шляхом укладення угод між підприємствами, відповідно до яких їх прибутки чи збитки переводяться безпосередньо до головної компанії, що дає можливість враховувати збитки одного підприємства та прибутки іншого для сплати податків з решти частини прибутку [10].

Зростання обсягу продажу товарів.

Диверсифікація ризиків [7]. Збитки або навіть банкрутство одного з членів холдингової групи, хоч і мають негативні економічні наслідки для інших членів, але, як правило, не призводять до великих збитків чи банкрутства групи в цілому. Це досягається за рахунок розмежування сфер економічної діяльності і створення у цих сферах юридичних осіб [8].

Створення додаткових виробничих потужностей в результаті специфічного об'єднання підприємств.

Проникнення через дочірні підприємства на нові ринки продукції [3].

Проведення загальної технічної, економічної, кадрової політики та здійснення контролю за дотриманням спільних інтересів підприємств.

Зниження рекламних витрат, оскільки рекламна кампанія поширюється, як правило, на всіх членів групи.

Відокремлення ліцензійних видів діяльності (банківська, страхова) [5].

Зниження собівартості продукції за рахунок єдиного підходу до маркетингової політики (вироблення єдиних ноу-хау, франчайзингових договорів).

Проведення загальної технічної, економічної, кадрової політики та здійснення контролю за дотриманням спільних інтересів підприємств. При цьому до уваги не береться такий спосіб утворення холдингової компанії, про який зазначалося в Указі Президента від 11.05.1994 р. «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації», що втратив чинність згідно з Указом Президента від 12.07.2007 р. № 640/2007, як поглинання, тобто набуття одним господарським товариством контрольних пакетів акцій або відповідної частки в статутному фонді інших господарських товариств. Проте Закон встановлює (ч. 3 ст. 3), що холдинговими компаніями є лише організації, створені згідно з цим Законом, і, відповідно, використання словосполучення «холдингова компанія» дозволяється лише таким організаціям [9].

У випадках, передбачених Законом «Про захист економічної конкуренції», створення холдинг компаній обумовлюється необхідністю отримання попереднього дозволу ангімонопольних органів або Кабінету Міністрів України на економічну концентрацію, узгоджені дії.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, як бачимо, є багато аспектних особливостей при створенні холдингової компанії. Сучасні умови господарювання вимагають переосмислення поняття холдингової компанії та механізму її функціонування, впровадження єдиного та гнучкого механізму створення з великими можливостями адаптації до змін у глобальному середовищі.

З'ясовано, що відокремлюють наступні основні моделі створення та розвитку холдингових компаній: утворення шляхом перетворення великих компаній з виділенням з їхнього складу підрозділів як юридично самостійних (дочірніх) компаній, контрольні пакети акцій яких закріплюються у власності головних компаній; об'єднання пакетів акцій юридично самостійних компаній і передачі цих пакетів холдинговій компанії; утворення шляхом купівлі існуючою компанією пакета акцій інших компаній, що стають дочірніми стосовно неї; заснування нових компа-

ній, що із самого початку здобувають право домінуючої участі в інших компаніях. Мотиви створення холдингових компаній в Україні є досить різноманітні, від бажання консолідувати фінансові активи та створення спільних ноу-хау до бажання зменшити податкові пливтежі.

Процес створення холдингової компанії, має бути систематизований в єдину концепцію та відійти від сприйняття холдингової компанії, як жорсткого керівного центру, головне завдання якого — управління активами компанії та бізнесами дочірніх підприємств.

Література

1. Закон України «Про холдингові компанії в Україні» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 34. — Ст. 291: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Указ Президента України «Положення про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації та приватизації» №224/94 від 11.05.1994 р. // Урядовий кур'єр. — 1994. — 19 травня.
3. *Зиновьева М.* Холдинги, финансово промышленные группы // Право и экономика. — 2009. — №4. — С. 15—21.
4. *Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б.* Міжнародні економічні відносини: Навч. посіб. — 4-те вид., стер. — К.: Знання-Прес, 2003. — 406 с.
5. *Молотников А.* Холдинги: причины создания и способы образования // Юрист. — 2009. — №5. — С. 36—40.
6. *Панченко П.* Холдинги и финансово промышленные группы: то зрення Антимонопольного комітета України // Юридическая практика 01.12.1995. — № 9—10 // Наводиться за: «Юридическая практика», Элеронная подшивка за 1995—2007 гг., изд. ЗАО «Юридическая практика».
7. *Пасічник Т. П.* Перспективи розвитку інтегрованих корпоративних структур // Фінанси України. — 2008. — № 12. — С. 129—131.
8. *Скловский К. И.* Собственность гражданском праве: Учеб. практ. пособие. — 3-е изд. — М.: Дело, 2002. — С. 182.
9. Транснаціональні корпорації: Навч. посіб. / В. Рокоча, О. Плотніков, О. Плотніков, В. Новицький та ін. — К.: Таксон, 2011. — 304 с.
10. *Уманців Ю., Уманців Г.* Холдингові компанії — сучасні форми інтеграції підприємств // Підприємництво, господарство, право. — 2010. — № 3. — С. 107—112.

Статтю подано до редакції 31.03.12 р.